

## ใบความรู้

โครงการรณรงค์แห่งรวมใจแต่งผ้าไทยเฉลิมพระเกียรติ  
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง  
เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๙๐ พรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๕



โครงการรณรงค์แห่งรวมใจแต่งผ้าไทยเฉลิมพระเกียรติ  
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง  
เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๙๐ พรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๕  
ขอเผยแพร่พระราชประวัติ เพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง  
ทรงมีพระนามเดิมว่า หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ซึ่งพระนาม "สิริกิติ์" ได้รับพระราชทาน  
จากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความหมายว่า "ผู้เป็นศรีแห่งกิติยากร" พระราช  
สมภพเมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

วันที่ ๒๘ เมษายน ๒๔๙๓ พระราชพิธีราชาภิเษกสมรส สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า  
พระราชทานน้ำพระมหาสังข์ ณ วังสระปทุม สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสา  
อัยยิกาเจ้า ทรงเป็นประธานพระราชทานน้ำพระพุทธรูป และเทพมนตร์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว  
ภูมิพลอดุลยเดช และหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ ได้ทรงจดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย และในวันนั้น  
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนาหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ เป็นสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์

วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓ เป็นวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรับเฉลิมพระบรมนามาภิไธยว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” และทรงเฉลิมพระยศ สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ เป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี

วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๔๙๓ ทั้งสองพระองค์เสด็จกลับประเทศสวีตเซอร์แลนด์เพราะแพทย์ ผู้ถวายการรักษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กราบบังคมทูลแนะนำให้ทรงพักรักษาพระองค์ อีกระยะหนึ่ง พุทธศักราช ๒๔๙๔ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี มีพระประสูติกาล สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา ๑ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวีตเซอร์แลนด์ เมื่อเจริญพระชันษาได้ ๗ เดือน ทั้งสามพระองค์จึงเสด็จนิวัติประเทศไทย ประทับ ณ พระที่นั่ง อัมพรสถาน พระราชวังดุสิต สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ ๑ ปัจจุบัน คือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ มหิศรภูมิพลราชวรางกูร กิติสิริสมบูรณอดุลยเดช สยามินทราธิเบศรราชวโรดม บรมนาถบพิตร พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา ๑ ซึ่งปัจจุบันเฉลิมพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตาฯ ปัจจุบันเฉลิมพระอิสริยยศ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิริกิติ์ มหาวชิราลงกรณวรวราชกิติ์ สิริกิติการิณี ภิริยพัฒน์ รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณ วลัยลักษณ์ ๑ ซึ่งปัจจุบันเฉลิมพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณ วลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี ได้ประสูติต่อมาตามลำดับ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน รวมพระราชโอรสและพระราชธิดา ๔ พระองค์

วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ อันเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชประสงค์จะผนวชเป็นพระภิกษุ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระหว่างที่ผนวชและทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีได้ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระหว่างที่ผนวช และได้ปฏิบัติพระราชภารกิจแทนพระองค์ด้วยพระปรีชาสามารถ สนองพระราชประสงค์เป็นที่เรียบร้อย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระนามาภิไธย สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีว่าสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ทั้งในฐานะที่ทรงเป็นสมเด็จพระบรมราชินีของไทย และในฐานะคู่พระราชหฤทัยแห่ง พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กล่าวคือ ทรงช่วยแบ่งเบาพระราชภารกิจทั้งหลายไปได้เป็นอันมาก ทั้งยังมีพระราชดำริเพื่อช่วยเหลือประชาชน และพัฒนาประเทศอย่างอเนกอนันต์ ซึ่งโครงการพระราชดำรินั้นได้ยังประโยชน์มหาศาลแก่ประชาชนสืบมาจนทุกวันนี้



วันที่ ๒๘ เมษายน ๒๔๙๓ พระราชพิธีราชาภิเษกสมรส  
สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พระราชทานน้ำพระมหาสังข์ ณ วังสระปทุม



วันที่ ๒๘ เมษายน ๒๔๙๓ ทรงลงพระนามาภิไธย  
ในสมุดทะเบียนสมรส



วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ ทรงเจิมแล้วพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคลนพรัตนราชวราภรณ์ และเครื่องอิสริยราชชูบโภาค สำหรับตำแหน่งสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินี ในงานพระราชพิธีฉัตรมงคล และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินี

วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเฉลิมพระนามาภิไธยว่า “สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง”

ดังปรากฏเนื้อความในประกาศเฉลิมพระนามาภิไธยว่า “...โดยที่ทรงพระราชดำริด้วยพระราชหฤทัยประกอบด้วยพระกตัญญูกตเวทิตา ระลึกถึงพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมราชชนนี อันได้มีมาเป็นล้นพันยิ่งกว่าผู้อื่น และทรงพระราชดำริว่า พระบรมราชชนนีเป็นผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันได้บังเกิดประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง และพสกนิกรเป็นอเนกปริยาย มีพระราชหฤทัยเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณาธิคุณ เสด็จออกสอดส่องดูแลทุกข์สุขของราษฎรทั่วทุกแห่งหนแม้ในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดาร ด้วยพระวิริยอุตสาหะอย่างยิ่งยวด โดยทรงดำเนินพระราชจริยวัตรด้วยพระราชปณิธานแห่งธรรมราชินี ในศุภสมัยอันเป็นมหามงคลพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนี้ สมควรจะเฉลิมพระเกียรติยศสนองพระคุณตามโบราณราชประเพณี อันจะอำนวยสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลแก่พระองค์ และสยามรัฐสีมาอาณาจักร จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เฉลิมพระนามาภิไธย สมเด็จพระบรมราชชนนี ตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง...”

### พระราชกรณียกิจที่สำคัญ



### ศิลปินอาชีพ

ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงริเริ่มก่อตั้งโครงการหลวงต่าง ๆ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง จึงทรงริเริ่มโครงการให้ราษฎร โดยเฉพาะชาวนาในท้องถิ่นชนบททำอาชีพเสริม โดยใช้เวลารว่างจากการทำนาทำไร่มาทำงานศิลปินอาชีพ จนราษฎรเหล่านั้นมีความรู้ความสามารถในงานผลิต งานศิลปหัตถกรรมจนเป็นที่ยอมรับในประเทศไทยและระดับสากล

## ความมั่นคงของชาติ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงห่วงใยความมั่นคงของชาติและทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทุกวิถีทางที่จะช่วยทะนุบำรุงและปกป้องรักประเทศชาติ ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมทหาร ตำรวจ ราษฎร อาสาสมัคร จนถึงฐานปฏิบัติการ ไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่อันตรายเพียงใดก็ตามได้พระราชทานถุงของขวัญ ประกอบด้วยเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็น เพื่อพระราชทานกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานด้านความมั่นคงของชาติตลอดมา



## การสาธารณสุข

ด้านการสาธารณสุข นอกจากทรงช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนโดยจัด “หน่วยแพทย์พระราชทาน” ตามเสด็จไปรักษาพยาบาลราษฎรในถิ่นทุรกันดารแล้ว ยังทรงช่วยเหลือกลุ่มผู้ประสบภัยธรรมชาติ ทรงช่วยเหลือทหาร ตำรวจ และราษฎรอาสาสมัครตามชายแดน ทรงริเริ่มจัดตั้งมูลนิธิสายใจไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ในกรณีที่ทรงพบราษฎรเจ็บป่วยก็จะทรงรับไว้เป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ ทรงอุปถัมภ์องค์กรการกุศล สมาคม มูลนิธิต่าง ๆ จำนวนมาก

## การส่งเสริมอนุรักษ์ธรรมชาติ

ด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ธรรมชาติ พระทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้ง “โครงการป่ารักษ์น้ำ” ทั้งนี้เพื่อให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการร่วมกันปลูกป่า หลังจากนั้นยังมีโครงการตามพระราชดำรินี้ขึ้นเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติ อาทิ โครงการสวนสัตว์ป่าเปิดภูเขียวตามพระราชดำริ โครงการอนุรักษ์และขยายพันธุ์เต่าทะเล โครงการเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่า โครงการปลูกป่าเสริมธรรมชาติ และโครงการพระราชดำริสวนหาดทรายใหญ่ เป็นต้น

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง  
พระปรีชาญาณอนุรักษ์ผ้าไทย ‘พัสดรรารณ์งดงาม’ คงอยู่คู่แผ่นดิน

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ที่ทรงให้ความสำคัญ และทุ่มเทพระวรกายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ผ้าไทย” ที่ทรงอนุรักษ์ฟื้นฟู และเป็นแบบอย่างในการใช้ผ้าไทยด้วยพระองค์เอง ทรงฉลองพระองค์ชุดผ้าไทยไปทุกหนทุกแห่ง รวมถึงการเสด็จฯ ไปเยือนต่างประเทศ เพื่อเผยแพร่ความงดงามของผ้าไทยสู่สายตาชาวโลก

พระองค์ทรงพลิกฟื้นผ้าไทย จากสิ่งทอของชาวบ้านที่เกือบสูญหายให้กลับมาเป็นอาภรณ์ที่คนทั่วโลกให้การยอมรับถึงคุณค่า และความงดงามอันประเมินค่ามิได้



จากผ้าพื้นถิ่น สู่อาชีพสร้างรายได้ยั่งยืน

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง โปรดผ้าทอพื้นเมืองมาโดยตลอด ทรงสนพระราชหฤทัย และทรงเล็งเห็นคุณค่าความงดงามอันมีเอกลักษณ์ของผ้าทอในท้องถิ่นไทย ทรงสังเกตว่า หญิงชาวบ้านที่มารับเสด็จในโอกาสที่ตามเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ไปทรงเยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่าง ๆ ล้วนแต่งกายด้วยผ้าทอพื้นเมืองที่มีสีสันสวยงาม

สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงสังเกตเห็นว่า หญิงชาวบ้านที่มารอรับเสด็จแทบทุกคนนั่งขึ้นไหมมัดหมี่ ซึ่งมีความสวยงามต่าง ๆ กัน ทอดพระเนตรด้วยความสนพระราชหฤทัยยิ่ง และทรงได้ถามจนได้ความว่า ชาวบ้านทอผ้าไหมมัดหมี่ไว้ใช้เองแทบทุกครัวเรือน ไม่ได้ทอขาย นอกจากทอให้ลูกหลานยามออกเรือน จึงมีพระราชดำริว่า ควรจะส่งเสริมให้ราษฎรทอผ้าไหมมัดหมี่ไว้เป็นอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว ซึ่งทำให้เกิดการฟื้นฟู และส่งเสริมหัตถกรรมทอผ้า จากเพื่อใช้สอยในครอบครัวเป็นการทอขาย เป็นการเพิ่มพูนรายได้ของราษฎร นอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรรม ทำให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในขณะเดียวกันไปด้วย

ต่อมาในปี ๒๕๑๙ สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ขึ้นเพื่อช่วยเหลือชาวไร่ชาวนาในถิ่นทุรกันดารจากทุกภูมิภาคของไทยให้มีรายได้เสริมจากงานหัตถกรรมทอผ้า รวมทั้งหัตถกรรมประเภทอื่น ๆ ด้วยทรงทราบว่าคนไทยในแต่ละท้องถิ่นมีความสามารถในการสร้างสรรค์งานฝีมือ หากได้รับการส่งเสริมอย่างถูกต้อง ความสามารถพิเศษเช่นนั้นจะช่วยสร้างรายได้พิเศษแก่ตนเอง รวมทั้งชุมชนได้เป็นอย่างดี

“...ชาวนาชาวไร่เหล่านี้มีฝีมือทางหัตถกรรมสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษแล้ว โดยที่หัตถกรรมส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่เขาใช้สอยอยู่ในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น ชาวอีสานปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อทอผ้าไว้ใช้เอง สิ่งนี้จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ข้าพเจ้าเริ่มงานส่งเสริมการทอผ้าขึ้น เพื่อให้ชาวนาชาวไร่ นำความสามารถของเขาเองมายกระดับความเป็นอยู่ รวมทั้งเพิ่มพูนศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจในงานของเขา จนในที่สุดจึงเกิดเป็นมูลนิธิศิลปาชีพ...”

### ทรงเป็นแบบอย่างการใส่ผ้าไทย

สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงพยายามสนับสนุนให้คนไทยแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมือง ทรงเป็นผู้นำในการใช้ผ้าไทยด้วยพระองค์เอง ทรงนำผ้าทอพื้นเมืองประเภทต่าง ๆ มาตัดเย็บเป็นฉลองพระองค์แบบไทย และแบบสากลที่ทรงใช้ในโอกาสต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเผยแพร่ความงดงามของผ้าไทยให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวไทย และชาวโลก

ผืนผ้าจากภูมิปัญญาชาวบ้าน กลายเป็นฉลองพระองค์อันวิจิตรงดงาม โดยในปี ๒๕๐๕ ทรงได้รับเลือกให้เป็นสตรีที่แต่งพระองค์งามที่สุดในโลกผู้หนึ่ง ในจำนวนสุภาพสตรีของโลกทั้งหมด ๑๐ คน จากบรรดาผู้เชี่ยวชาญการออกแบบเครื่องแต่งกายสตรีของโลก ซึ่งฉลองพระองค์ที่ทรงส่วนใหญ่จะเป็นผ้าไหมที่มีความงดงาม และได้รับการออกแบบให้สอดคล้องกับการแต่งกายของชาวตะวันตก ทรงนำความงดงามของผ้าไทยให้เป็นที่รู้จักในสังคมวงกว้าง และสวมใส่อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน



## ตรานกยูงพระราชทาน

สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญลักษณ์ “นกยูงไทย” ให้เป็นเครื่องหมายรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ผ้าไหมไทย จำนวน ๔ ชนิด ได้แก่

- นกยูงสีทอง (Royal Thai Silk)
- นกยูงสีเงิน (Classic Thai Silk)
- นกยูงสีน้ำเงิน (Thai Silk) และ
- นกยูงสีเขียว (Thai Silk Blend)

เพื่อรักษาไว้ซึ่งคุณภาพ และมาตรฐานการรับรองผ้าไหมไทยตรานกยูงพระราชทาน และเพื่อส่งเสริมการใช้เครื่องหมายรับรองผลิตภัณฑ์ผ้าไหมไทยตรานกยูงพระราชทานให้แพร่หลายทั่วโลก

ได้มีการจดทะเบียนเครื่องหมายรับรองตรานกยูงพระราชทานในต่างประเทศอีก ๓๕ ประเทศ ได้แก่ กลุ่มประเทศสหภาพยุโรป จำนวน ๒๗ ประเทศ จีน นอร์เวย์ ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย สหรัฐอเมริกา สิงคโปร์ อินเดีย และฮ่องกง

## พิพิธภัณฑผ้าฯ รวบรวมองค์ความรู้ไว้ให้ลูกหลาน

สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งพิพิธภัณฑผ้าฯ ขึ้น ณ **หอรัษฎากรพิพัฒน์** เพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับผ้าไทย และประวัติเครื่องแต่งกายของคนไทย ด้วยพระราชปณิธานในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติ

ตั้งพระราชดำรัส สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในหนังสือราชศิลป์พัสดุราภรณ์ พิพิธภัณฑผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ว่า

“ในการเก็บผ้า แต่ก่อนเก็บแบบธรรมดา ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ทำพิพิธภัณฑผ้าที่หอรัษฎากรพิพัฒน์ ในพระบรมมหาราชวัง มีห้องเก็บ และห้องแสดงถูกต้องตามหลักสากลของการจัดพิพิธภัณฑสิ่งทอ เป็นแหล่งเรียนรู้ของบรรดาช่าง หรือผู้สนใจอื่น ๆ นอกจากความรู้เรื่องผ้าแล้ว นักศึกษาด้านการพิพิธภัณฑมาตุงานได้ เพราะมีงานทุกด้าน ตั้งแต่การทำบัญชีรายการสิ่งของ การเก็บในคลังที่เป็นระเบียบ การจัดแสดง การอนุรักษ์ซ่อมแซมตามหลักวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่สารเคมีที่เป็นพิษต่อผู้ปฏิบัติงาน ห้องสมุดและห้องจดหมายเหตุเก็บหนังสือ และเอกสารที่ใช้ในการค้นคว้า ร้านจำหน่ายของที่ระลึกที่ผู้มาเยี่ยมชมสามารถซื้อหาเป็นของใช้หรือของสะสม และเป็นตัวอย่างที่จะไปทำตามในการแปรรูปสินค้าพื้นเมือง

## ความรู้เกี่ยวกับผ้าไทย



**ผ้า** เป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยที่บ่งบอกถึง

ความรุ่งเรืองของวัฒนธรรมประจำชาติ และความคิดสร้างสรรค์ของคนในชาติในการรู้จักทำเครื่องนุ่งห่ม และผลิตภัณฑ์ใช้สอยในชีวิตประจำวันของคนไทย คนไทยรู้จักการทอผ้ามาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สังคมในชนบทถือว่างานทอผ้าเป็นหน้าที่ของผู้หญิงทำกันในครัวเรือน ยามว่างจากการทำไร่ทำนา การทอผ้าจึงมีทั่วไปทุกภาคของประเทศไทย

พัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ทั้งลวดลาย และสีสันทของผ้า สืบทอดตามจินตนาการของช่างทอ และอิทธิพลจากปัจจัยอื่น ๆ ในอดีตนั้น ผ้าจัดเป็นวัสดุหลักในการแต่งกาย และเป็นเครื่องบ่งบอกฐานะทางสังคมของผู้แต่ง รวมทั้งตำแหน่ง และกำหนดชั้นวรรณะของผู้สวมใส่ ด้วยเหตุนี้ การทอผ้าสำหรับบุคคลที่ใช้จึงมี ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

- **ประเภทแรก** เป็นผ้าทอสำหรับประชาชนทั่วไป ซึ่งมีทั้งผ้าที่ใช้สอยในชีวิตประจำวัน และผ้าที่ใช้ในโอกาสพิเศษ เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีของกลุ่มชน เช่น ผ้าสำหรับนุ่งห่ม ใช้ในงานทำบุญ งานนักขัตฤกษ์ งานเทศกาลหรือพิธีการสำคัญ ๆ

- **ประเภทที่สอง** เป็นผ้าสำหรับชนชั้นสูง เจ้านาย และพระมหากษัตริย์ เช่น ผ้าปักโบราณ ประเภทต่าง ๆ

- **ประเภทที่สาม** เป็นผ้าสำหรับพระภิกษุสงฆ์ และเครื่องใช้ในพระพุทธศาสนา เช่น ผ้าห่ม คัมภีร์ใบลาน เป็นต้น ผ้าไทยมีหลายรูปแบบ และมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นในแต่ละภูมิภาค ซึ่งมีวิวัฒนาการความเป็นมาหลายยุคหลายสมัย อาทิ

**ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑** ดินแดนของภาคเหนือเป็นที่ตั้งของอาณาจักรล้านนา ไทยมีความรุ่งเรืองกล่าวกันว่าชาวล้านนาเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการทอผ้าใช้เอง โดยเฉพาะผ้าฝ้าย มีการทออย่างแพร่หลายถึงขั้นส่งจัดจำหน่ายไปยังอาณาจักรใกล้เคียง ผ้าฝ้ายที่มีชื่อเสียงในยุคนี้มีสีสันทนาชนิด เป็นต้นว่า ผ้าสีจันทร์ขาว ผ้าสีจันทร์แดง และผ้าสีดอกจำปา เป็นต้น



**อาณาจักรสุโขทัย** ประมาณ ๗๕๕ ปี มาแล้ว ชาวสุโขทัย ทอผ้าใช้เองทั้งผ้าฝ้าย และผ้าไหมสีต่าง ๆ เฉพาะผ้าฝ้ายเป็นผ้าสี ห้าสี เรียก **“ผ้าเบญจรงค์”** คือ ผ้าสีแดง เหลือง ดำ เขียว และขาว ประชาชนทั่วไปใช้ผ้าฝ้ายเป็นหลัก

ส่วนผ้าชั้นดีที่ใช้สอยในราชสำนัก จะมีช่างหลวงเป็นผู้ทอ และส่วนหนึ่งสั่งซื้อมาจากต่างประเทศ เช่น ผ้าไหม และผ้าแพร จากจีน นอกจากนี้ ยังมีการใช้ผ้ามาตกแต่งบ้านเรือนทำผลิตภัณฑ์ ประเภทหมอน พูก ธงทิว สัปทน และม่าน ฯลฯ

**สมัยอยุธยา** ประมาณ ๔๐๐ ปีมาแล้ว ผ่านนับว่ามีบทบาทสำคัญยิ่ง นับตั้งแต่การใช้สอย เป็นเครื่องนุ่งห่มโดยตรง ตลอดจนการใช้ผ้าเข้าไปเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณีความเชื่อ วัฒนธรรม ศาสนา และสังคม ในสมัยนี้ผ่านนับว่ามีความสำคัญในการค้า และ เศรษฐกิจของ ประเทศ

**ปัจจุบัน** การทอผ้าพื้นบ้านของไทยมีกระจายไปทั่วเกือบทุกภาค แต่ที่มีมาก ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ รูปแบบของผ้าจะแตกต่างกันไปตามคตินิยม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีของเชื้อชาติแต่ละกลุ่มชน เช่น กลุ่มชนพื้นเมืองล้านนาทาง ภาคเหนือ นิยมทอผ้าฝ้าย และผ้าไหมที่มีลวดลายด้วยวิธีการยก และจักเป็นส่วนใหญ่ แต่ถ้าเป็น กลุ่มชนคนไทยเชื้อสายไทครั้ง ไทพวน และไทยวน และลาวอีสานนิยมทอผ้าด้วยวิธีจัก และมัดหมี่ คนพื้นเมืองในภาคใต้นิยมทอผ้าฝ้ายก เป็นต้น

**เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า** แต่ละภูมิภาคมีลักษณะใกล้เคียงกัน อุปกรณ์ที่สำคัญ ได้แก่ อีว กง ไนหรือหลา กวัก กระสวย กี่หรือหูก ขั้นตอนในการทอเริ่มจากการทำเส้นด้ายด้วยวัสดุ จากฝ้ายหรือไหมนำไปย้อมด้วยสีธรรมชาติ หรือสีเคมี แล้วนำไปทอตามลวดลายที่กำหนด และประเภทของผ้าที่ต้องการ



## ลวดลายผ้า ความหมายความสำคัญ

ลวดลายที่ปรากฏอยู่บนผืนผ้าทอพื้นเมืองของไทยทั้งผ้าไหม และผ้าฝ้าย เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ และผสมผสานกับความเชื่อด้านศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประเพณี วัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิตของแต่ละกลุ่มชน รวมถึงความเหมาะสมกับสถานที่ กาลเทศะหรือวัตถุประสงค์ของกิจกรรมที่ทำ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นอิทธิพลที่สำคัญของการจินตนาการสร้างสรรค์ ออกแบบ ประดิษฐ์เป็นลวดลายแปลกใหม่ที่มีความเฉพาะเป็นของตนเอง ในสมัยก่อนลวดลายที่ใช้ในการทอผ้าจะแตกต่างกันตามวัตถุประสงค์การใช้งานผ้าผืนนั้น เพราะมีความเชื่อว่าการนำลายที่ไม่เหมาะสม มาทอจะไม่ได้รับความนิยม ไม่ได้บุญกุศล หรือเป็นการไม่รู้จักรักกาลเทศะ จะประกอบกิจการอันใดจะไม่เจริญรุ่งเรือง ลวดลายบนผ้าทอพื้นเมืองของไทยมีความแตกต่าง และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแต่ละชุมชนท้องถิ่น ซึ่งหากเรารู้จักสังเกต วิเคราะห์ จะมองเห็นถึงคุณค่าได้ลึกซึ้งขึ้น ซึ่งลวดลายบนผืนผ้าของไทยมาจากอิทธิพล คติความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- ลวดลายผ้ากับเทศกาลต่าง ๆ เช่น ลายดอกขิดใช้ในงานบวช ลายขิดช้างใช้ในงานทำบุญบ้าน
- ลาย ดอกจันใช้ในงานเทศกาลวันสงกรานต์ ลายดอกแก้วใช้ในงานไหว้ผู้ใหญ่ เป็นต้น
- ลวดลายที่มาจากอิทธิพลทางด้านศาสนา เช่น ลายหอประสาท ลายพญานาค ลายธรรมาสัน ลายใบเสมา ลายลำภาทลงเกาะ และลายเจดีย์ เป็นต้น
- ลวดลายที่มาจากสัตว์ เช่น ลายนกยูง ลายนกคุ้ม ลายนาค ลายหงส์ ลายผีเสื้อ ลายสิงโต ลายช้าง ลายม้า ลายตะขาบ ลายแมงมุม ลายงูเหลือม ลายไก่ ลายกวาง ลายกระบี่ (แมลงปอ) และลายกระรอก เป็นต้น
- ลวดลายที่มาจากพืช เช่น ลายดอกพุดซ้อน ลายงา ลายดอกแก้ว ลายดอกพิกุล ลายดอกจัน ลายต้นสน ลายดอกจอก ลายดอกมะลิ ลายกลีบลำดวน ลายดอกไม้ ลายดอกกระถิน ลายผักแว่น ลายผักกูด ลายใบบูน เป็นต้น
- ลวดลายที่มาจากสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ลายลูกแก้ว ลายขอ ลายราชวัตร ลายบันไดม้า ลายกาแล ลายใบมีด ลายโคม และลายตาข่าย เป็นต้น

## ต้นไม้อให้สี

สีย้อมผ้าที่ได้จากธรรมชาติโดยการนำส่วนต่าง ๆ ของพืช เช่น ดอก ผล ราก เปลือก แขน มาต้มสกัดเป็นสีย้อม สีย้อมธรรมชาติเป็นสารประกอบอินทรีย์ประกอบด้วยธาตุคาร์บอนต่ออยู่กับอะตอมของธาตุอื่น ๆ ส่วนมากเป็นไฮโดรเจน ไนโตรเจน ออกซิเจน และกำมะถัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีกลุ่มที่คาร์บอนต่อกันเป็นวงและวงแหวนเบนซีน



วัตถุดิบที่ได้จากเปลือกไม้ ผลผลิตจากต้นไม้มียากมายหลายชนิด เช่น เปลือกประดู่ (ให้สีน้ำตาล น้ำตาลแดง) เปลือกไม้เหียง (ให้สีชา) เปลือกสะเดา (ให้สีกะปิ สีปูนแห้ง) ใบหูกวางผสมกับโคลน (ให้สีเทาอมเหลือง) ใบหูกวาง (ให้สีเหลืองอ่อน) ใบสาบเสือ (ให้สีเขียวอ่อน) ใบสัก (ให้สีชา) ใบมะม่วง (ให้สีเขียวอมเหลือง) ดอกเงาะ (ให้สีโอโรส) ดอกอัญชัน (ให้สีม่วง สีฟ้า สีน้ำเงิน) กาบมะพร้าว ลูกหมาก (ให้สีแดงอมชมพู) ขมิ้น (ให้สีเหลือง) ลูกมะเดื่อ (ให้สีเทาดำ) ใบฮ่อม (ให้สีฟ้าคราม) และรากชะพลู (ให้สีดำ) เป็นต้น

สีธรรมชาติสามารถย้อมติดเส้นใยไหมได้ดีที่สุด รองลงมา คือเส้นใยฝ้าย ในการย้อมจำเป็นต้องใช้สารช่วยติด เพื่อให้สีติดอยู่ในเส้นใย โมเลกุลของสารช่วยติดจะเข้าไปรวมตัวกับโมเลกุลของสี ทำให้โมเลกุลใหญ่ขึ้นจึงไม่สามารถเคลื่อนย้ายออกจากเส้นใยได้เกิดความคงทนต่อการซักดีขึ้น

ประเทศไทยเป็นแหล่งทอผ้าได้สวยงาม และมีคุณภาพทั้งผ้าฝ้าย และผ้าไหมเป็นที่รู้จักกันทั่วโลก ลายผ้ามีมากมายหลากหลายลวดลาย ได้มีการรวบรวมลายผ้าไทย ทำการจดสิทธิบัตรเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย กรมทรัพย์สินทางปัญญาจึงได้จัดทำโครงการจัดสิทธิบัตรลายผ้าขึ้นเพื่อทำตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง มีการรวบรวมผ้าทั้งที่เป็นลายผ้าฝ้าย และลายผ้าไหมที่ทอกันทุกภาคของประเทศแต่ละท้องถิ่น ก็จะคิดประดิษฐ์ลายผ้าเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เรียกชื่อลายผ้าตามท้องถิ่นนั้น ๆ โครงการนี้ได้ทำการรวบรวมลายผ้าให้ได้ ๗,๒๐๐ ลาย เมื่อรวบรวมได้ครบแล้ว กรมทรัพย์สินทางปัญญาก็จะขอจดสิทธิบัตรลายผ้าไทยต่อไป

ดังนั้น เพื่อร่วมสืบสานพระราชปณิธาน “สมเด็จพระพันปีหลวง” พระปรีชาญาณอนุรักษ์  
ผ้าไทย พัสตราภรณ์อันงดงามที่คงอยู่คู่แผ่นดิน เพราะ “ผ้าไทย” คือทรัพย์แผ่นดิน ศิลป์สยาม  
พระองค์โปรดผ้าทอพื้นเมืองมาก ทรงสนพระราชหฤทัยและทรงเล็งเห็นคุณค่าความงดงาม  
อันมีเอกลักษณ์ของผ้าทอท้องถิ่น เพื่อช่วยชาวนาในถิ่นทุรกันดารทั่วประเทศให้มีรายได้เสริม  
จากงานหัตถกรรมทอผ้า และหัตถกรรมประเภทอื่น ๆ เป็นการเปิดกว้างให้ชาวบ้านแสดง  
ความสามารถในการสร้างสรรค์งานฝีมือ เป็นการสร้างรายได้และพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งยั่งยืน  
นับเป็นประโยชน์ใหญ่หลวงต่อราษฎร ทำให้ชาวไร่ชาวนามีความรู้มากขึ้น สามารถประกอบ  
อาชีพ และต่อยอดศิลปวัฒนธรรมของชาติได้อย่างแท้จริง

ด้วยพระบารมีปกเกล้าฯ ของสมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงรื้อฟื้นผ้าไทยขึ้นมา  
ให้กลับมาได้รับความนิยมอีกครั้ง จากนี้ไปถือเป็นหน้าที่ของลูกหลานคนไทยในการสืบทอด  
และสวมใส่ผ้าไทยอย่างภาคภูมิใจ

### ขอขอบคุณข้อมูล และที่มาของภาพ :

พระราชประวัติ <https://www.royaloffice.th/๒๐๒๒/๐๘/๐๑/พระราชประวัติ/>

[https://www.google.com/search?q=&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=๒ahUKEwiV๖o\\_๓๑๓X&AhU๖๓jgGHcdlCbQQ\\_AUoAXoECAIQAw&biw=๑๕๓๖&bih=๗๔๖&dpr=๑.๒๕#imgcr=mi-\\_UNvYOLPHFM](https://www.google.com/search?q=&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=๒ahUKEwiV๖o_๓๑๓X&AhU๖๓jgGHcdlCbQQ_AUoAXoECAIQAw&biw=๑๕๓๖&bih=๗๔๖&dpr=๑.๒๕#imgcr=mi-_UNvYOLPHFM)

สมเด็จพระพันปีหลวง พระปรีชาญาณอนุรักษ์ผ้าไทย “พัสตราภรณ์งดงาม” คงอยู่คู่แผ่นดิน

[https://www.matichon.co.th/court-news/news\\_๒๓๐๓๘๕๔](https://www.matichon.co.th/court-news/news_๒๓๐๓๘๕๔)

สืบสานงานสมเด็จพระราชชนนีพันปีหลวง ณ หอสุพรรณ - พัสดร์ ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ

ระหว่างประเทศ องค์การมหาชน <https://www.thaipost.net/main/detail/๖๘๗๓๘>

ความรู้เกี่ยวกับผ้าไทย พิพิธภัณฑ์ผ้ามหาวิทยาลัยนเรศวร <http://www.thaitextilemuseum.com>

ความรู้เกี่ยวกับผ้าไทย รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวง

อุตสาหกรรม [http://www.thaitextilemuseum.com/Thai/A\\_๑/A๑\\_๑/a๑\\_๑.html](http://www.thaitextilemuseum.com/Thai/A_๑/A๑_๑/a๑_๑.html)

ผ้าไทย <https://www.thaitextile.org/th/insign/detail.๑๘๗๒.๑.๐.html>

ภาพผ้าทอมัดหมี่ <https://www.wisdomking.or.th/th/page/queenmother>

สืบสานพระราชปณิธาน เฉลิมพระเกียรติพระพันปีหลวง ราชพัสดราจากผ้าไทย [https://www.](https://www.prachachat.net/d-life/news-๗๓๕๐๔๑)

[prachachat.net/d-life/news-๗๓๕๐๔๑](https://www.prachachat.net/d-life/news-๗๓๕๐๔๑)

ต้นไม้ให้สีย้อมผ้า [www.esanpedia.oar.ubu.ac.th/tint/](http://www.esanpedia.oar.ubu.ac.th/tint/)

ลายผ้าไทย สารานุกรมภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย [https://app๑bedo.or.th/fabric/CultureInfo.](https://app๑bedo.or.th/fabric/CultureInfo.aspx?id=๑)

[aspx?id=๑](https://app๑bedo.or.th/fabric/CultureInfo.aspx?id=๑)